

'INTERROGATIO IOHANNIS' (IVANOVA PITANJA), KATARSKI APOKRIF SLAVENSKE PROVENIJENCIJE, I DUALISTIČKO POIMANJE STVARANJA SVIJETA U SREDNJEM VIJEKU

Franjo ŠANJEK

Ugledna izdavačka kuća *Beauchesne* iz Pariza objavila je 1980. godine zanimljivu raspravu Edine Bozóky „Le livre secret des cathares 'Interrogatio Iohannis' apocryphe d'origine bogomile” (kritičko izdanje izvornika, francuski prijevod i komentar, 243 str.).

Ako je navedena „Katarska tajna knjiga *Ivanovih pitanja* izvorno bogumilski apokrif,” kao što je istaknuto u naslovu, onda je shvatljiv interes historičara Crkve bosanske za ovaj katarski tekst slavenske provenijencije iz XII–XIII. stoljeća. Opravdanost pitanja potvrđuje i treća rubna bilješka bečke redakcije *Ivanovih pitanja* u kojoj nepoznati pisac nastoji svojim čitateljima protumačiti da „gehena... nije neki duh niti nešto životno, nego mjesto poput *Bosne*, Lombardije i Toskane.” Izgleda da Sotona iz ovog katarskog apokrifa odgovara Satanaelu iz tzv. bosanske legende o stvaranju svijeta (*Počētie svieta*), čiji se sadržaj u mnogočemu podudara s prikazom bogumilske kozmogonije bizantskog teologa Eutimija Zigabena.¹

Neka od *Ivanovih pitanja* (npr. o vrijednosti krštenja knjigom i Duhom Svetim) nalaze potvrdu u *Raspravi između rimskog kršćanina i bosanskog patarena* anonimnog katoličkog autora iz XIII–XIV. stoljeća.² U drugom poglavlju navedene *Rasprave* predbacuje se bosanskim krstjanima da su se „odijelili od nas (tj. od katolika) i pobjegli u brda ili Lombardije ili Bosne.”³ Nadalje, u trećem poglavlju rimski se kršćanin zgraža „kako nitko ne govori da ga je đavao stvorio, kao što vi (tj. bosanski krstjani) govorite

1 Euthymius Zigabenos, *Panoplia dogmatica*, izd. J.P. Migne, *Patrologia graeca*, sv. CXXX, st. 1294–1302 (tit. XXVII: Adversus Bogomilos).

2 Prema Cod. II 64 (3000) fol. 295v mletačke Marciane izvorni naslov je „Omnia puncta principalia et auctoritates extracte de disputatione inter christianum romanum et patarenum bosnensem.” Tekst je objavio F. Rački, Prilozi za poviest bosanskih patarena, *Starine JAZU*, I (1869) 109–138. Glede datacije rukopisa usp. F. Šanjek, *Bosansko-humski krstjani i katarsko-dualistički pokret u srednjem vijeku*, Zagreb 1975, str. 130–131.

3 F. Rački, Prilozi, str. 112–113: „Tu autem in montibus stando... quam tibi inter frascas commoranti... Vos scisi fuistis a nobis et fugistis ad montes (vel) Lombardie (vel) Bosne.”

kad ističete da vam je tijelo dano od đavla i da su vam duše neki anđeli koji su pali s neba.”⁴ Sličnih primjera nalazimo i u drugim vrelima o bosansko-humskim krstjanima, posebno u spisima latinske provenijencije.

* * * * *

Opće je poznata činjenica da su dualisti u srednjem vijeku, osim četiriju Evandelja, katoličkih i Pavlovih poslanica, vrlo rado čitali Knjigu Otkrivenja. Mnogi od njih ističu da je rimska Crkva „ona životinja i bludnica o kojoj se čita u Apokalipsi”.⁵

Od apokrifnih tekstova dualisti su posebnu pažnju posvećivali *Videnju Izaijinom* (Visio Isaiae), djelu nepoznatog grčkog autora iz I–II. stoljeća.⁶

Franjo Rački i neki balkanski historičari skloni su bogumilima pripisati odlučnu ulogu u stvaranju slavenske apokrifne književnosti, iako za takvu tvrdnju nema sigurnih historijskih dokaza. *Hvalov zbornik* potvrđuje da su krstjani Crkve bosanske sadržajno poznavali četiri kraća apokrifna teksta: *Poslanicu tirkog biskupa Doroteja o sedamdesetdvojici Gospodinovih učenika* (jedna rubna bilješka dokazuje da je ovaj tekst preveden „ot grčeska u slovinski”),⁷ *Život apostola* od ciparskog biskupa Epifanija (oko 870), *Pohod apostola Pavla* (skraćeni prijevod grčke redakcije „Videnja svetog Pavla”) i *Mučeništvo svetog Pavla*.⁸

Iz sadržaja ovih apokrifa ne mogu se stvarati neki trajniji zaključci gledom na dualističku pripadnost bosansko-humskih krstjana, jer su spomenuti tekstovi po svemu sudeći također pripadali duhovnoj baštini katolika i pravoslavnih. Tekst *Ivanovih pitanja* sadrži dualističko poimanje stvaranja svijeta, živih bića i čovjeka. Nema međutim nikakvih sigurnih argumenata u prilog tvrdnji Dominika Mandića da su ga upotrebljavali pristaše Crkve bosanske.⁹

4 F. Rački, Prilozi, str. 120: „Quia nullus dicit se creatum a diabolo, ut vos, qui dicitis corpora vestra esse a diabolo data; et quod anime vestre sunt angeli, qui ceciderunt de celo.”

5 Raynerius Sacconi, Summa de catharis, izd. F. Šanjek, Archivum Fratrum Praedicatorum, XLIV (1974), str. 60; Bogoslovska smotra, XLVI (1976) 3, str. 299.

6 O prisutnosti apokrifa 'Visio Isaiae' i 'Ascensio Isaiae' u katarskoj literaturi srednjega vijeka svjedoče Moneta iz Cremona (Adversus catharos et valdenses, izd. Th. A. Ricchinius, Romae 1743, str. 218) i Siksto iz Siene (Bibliotheca sancta, sv. I, Paris 1610, str. 62). Rasprave Eugena Tisseranta (Ascension d'Isaie, Paris 1909) i Emila Turdeanu (Apocryphes bogomiles et apocryphes pseudo-bogomiles, Revue de l'histoire des religions, 138/1950, str. 22–52 i 176–218) predstavljaju još uvijek autoritet u proučavanju apokrifa.

7 J. Šidak, Problem 'bosanske crkve' u našoj historiografiji, Rad JAZU 259, Zagreb 1937, str. 71. Autor zaključuje da „konačni rezultat sviju spomenutih pokušaja Račkoga, da slavenske apokrifne, ukoliko su protivni crkvenom naučavanju, dovede u usku vezu s 'bogumilima' i dokaže, da su oni, ako već nisu te apokrifne sami sastavljali, svakako bili posrednici njihovu širenju među Slavenima – mora se označiti kao potpuno negativan” (Problem, str. 72).

8 Ovi su apokrifi ušli u slavensku književnost iz grčke literature. Usp. E. Turdeanu, Les apocryphes slaves et roumains: leur apport à la connaissance des apocryphes grecs, Atti dell'VIII Congresso di Studi Bizantini, II/1953, str. 49.

9 Usp. D. Mandić, Bogomilska crkva bosanskih krstjana, Chicago 1962, str. 74.

Tekst *Ivanovih pitanja* jedan je od rijetkih teoloških spisa izvorno dualističke provenijencije, neka vrst integralnog katekizma bogumilskog vjerovanja, da se poslužimo kvalifikacijom uvaženog medieviste Emila Turdeanu.¹⁰ Rajner Sacconi i Anselmo Aleksandrijski aludiraju na bugarsko podrijetlo *Ivanovih pitanja*, sačuvanih u dvije gotovo istovjetne latinske redakcije, bečkoj i karkasonskoj.

Rukopis bečke redakcije,¹¹ u kojem se spominje Bosna, stariji je od karkasonske redakcije. Codex lat. 1137 sadrži kalendar (fol. 1v – 4), integralni Novi zavjet s poslanicom Laodicejima (fol. 5 – 154), popis izvoda iz proročkih knjiga i Novoga zavjeta za određene blagdane (fol. 155–158). Vremenski nešto kasnije nepoznata je ruka na dva posljednja lista (fol. 158v–160) dodala tekst *De ordinatione mundi, de pincipe [et] de Adam* odnosno *Interrogatio Iohannis*. Na posljednjoj stranici (fol. 160v) naznačena je godina M.CC.LXIII^{OR}.

Poput krstjanina Hvala i nepoznati pisac bečkog kodeksa katoličke poslanice pretpostavlja Pavlovim, odijelivši ih međusobno Knjigom Otkrivenja, koja u bosanskim rukopisima dolazi neposredno nakon četiriju Evanđelja. Prema paleografskim opaskama Marie-Thérèse d'Alverny, objavljenim u knjizi Edine Bozóky,¹² bečki rukopis ima određene dekorativne karakteristike bizantskih kodeksa, pa se pretpostavlja da je vjerojatno nastao negdje na području Venecije ili u Dalmaciji. Oblik slova i pergamena dokazuju da je prvih 158 folija iz XII. stoljeća, dok je tekst *Ivanovih pitanja* s pripadnim glossama pisan u XIII. stoljeću. Iako ga M. Th. d'Alverny datira početkom XIII. stoljeća, opći izgled pisma ide međutim u prilog mišljenja da je nama nepoznata ruka dodala *Ivanova pitanja* potkraj istog XIII. stoljeća.

Rukopis, veličine 116 x 182 mm, pisan je dvostupačno. Godine 1780. iz bečke gradske knjižnice prelazi u vlasništvo dvorske biblioteke. Nisu nam poznati njegovi raniji vlasnici.¹³

Bečka redakcija *Ivanovih pitanja* izgleda na prvi pogled potpunija i jasnije pisana od karkasonske, unatoč tome što joj nedostaje nekoliko završnih rečenica. Tekst se naimprekida usred riječi (affie...) tako da mu nedostaje opis završne scene posljednjeg suda u kojoj se govori o osudi Sotoninih pristaša i o apotezi pravednih. Ovaj nedostatak popunjavamo završnim odlomkom rukopisa 109. gradske knjižnice francuskog gradučića Dôle, tj. prijepisom karkasonske redakcije iz 1455. godine.¹⁴

Tekst bečke redakcije objavili su dosada:

Ignaz von Döllinger, Beiträge zur Sektengeschichte des Mittelalters, sv. II, München 1890, str. 85–92 (bez kritičkih opaski).

10 E. Turdeanu, Les apocryphes slaves, str. 49: „Interrogatio Iohannis, ce catéchisme complet et précis qui expose à souhait leur cosmogonie dualiste.”

11 Wien, Österreichische Nationalbibliothek, cod. lat. 1137, fol. 158va – 160ra.

12 E. Bozóky, Le livre secret des cathares, Paris 1980, str. 18–19.

13 Usp. E. Bozóky, Le livre secret des cathares, str. 19.

14 A. Dondaine, Le manuel de l'Inquisiteur, Archivum Fratrum Praedicatorum, XVII (1947), str. 85–194; E. Bozóky, Le livre secret des cathares, str. 20.

Matvej I. Sokolov, Slavjanskaja kniga Enokha Pravednago, Moskva 1910, str. 165–175 (izdavač donosi Döllingerov tekst).

Jordan Ivanov, Bogomilski knigi i legendi, Sofija 1925. (pretiskano 1970), str. 73–86.

Richard Reitzenstein, Die Vorgeschichte der christlichen Taufe, Leipzig-Berlin 1929, str. 297–311 (kritičko izdanje bečke i karkasonske redakcije).

Edina Bozóky, Le livre secret des cathares, Paris 1980, str. 42–92 (kritičko izdanje; na parnim stranicama izvorni tekst bečke i karkasonske redakcije, a na neparnim francuski prijevod spomenutih redakcija).^{1 5}

* * * * *

Na slavensko (bugarsko) podrijetlo *Ivanovih pitanja* upućuju nas završne riječi karkasonske redakcije: „Završava tajna [knjiga] krivovjeraca iz Concorezza, puna zabluda, koju je iz Bugarske donio njihov biskup Nazarije.”¹⁶ Prepisivač danas izgubljenog karkasonskog rukopisa za Kraljevsku (sada Nacionalnu) biblioteku u Parizu podsjeća da su *Ivanova pitanja* „Discours plein d’erreurs et de passages falsifiés de l’Apocalypse dit le secret des hérétiques de Concorez – Rasprava puna zabluda i iskrivljenih izvadaka iz Apokalipse nazvane tajnom [knjigom] krivovjeraca iz Concorezza.”¹⁷ Nema sumnje da ovaj zapis potječe iz pera nekog inkvizitora koji je svojedobno cenzurirao rukopis s tekstom *Ivanovih pitanja* u arhivu Inkvizicije u južnofrancuskom gradu Carcassonne, što će ga u XVII. stoljeću kopisti pod vodstvom Ivana Doata prepisati za Kraljevsku knjižnicu u Parizu.

Rajner Sacconi i Anselmo Aleksandrijski zabilježili su nekoliko zanimljivosti o Nazariju, biskupu katarske crkve iz Concorezza u milanskom vojvodstvu. Prvi, koji je i sam sedamnaest godina pripadao katarskoj sljedbi i u svojoj crkvi postigao stupanj herezije, godine 1250. u *Sumi o katarima i leonistima* piše da je Nazarije svoje „zblude primio, kako sam reče, prije nekih šezdeset godina od biskupa i starijeg sina bugarske crkve.”¹⁸

U *Raspravi o krivovjercima* (1260–1270) Anselmo Aleksandrijski opisuje podjelu herezitika iz Concorezza na pristaše biskupa Nazarija, zastupnika tradicionalnog dualističkog vjerovanja tzv. *bugarskog reda*, i njegova „starijeg sina” Deziderija, čiji stavovi odgovaraju učenju tzv. *slavonskog reda*. Anselmo tvrdi da Nazarije posjeduje „neki spis

15 Tekst 'Ivanovih pitanja' dvaput je preveden na francuski (R. Nelli, *Ecritures cathares*, Paris 1968, str. 49–60; Jordan Ivanov, *Livres et légendes bogomiles*, Paris 1976, str. 92–101) i engleski (M. R. J. James, *The Apocryphal New Testament being the Apocryphal Gospels*, Oxford 1953, str. 187–193; W.L. Wakefield – A.P. Evans, *Heresies of the High Middle Ages*, New York – London 1969, str. 458–465). Usp. E. Bozóky, *Le livre secret des cathares*, str. 19.

16 Paris, Bibliothèque Nationale, coll. Doat, sv. XXXVI, fol. 35r: „Hoc est secretum haereticorum de Concoretio portatum de Bulgaria Nazario suo Episcopo plenum erroribus.”

17 Coll. Doat, sv. XXXVI, fol. 26v. O izdanjima ovog teksta v. E. Bozóky, *Le livre secret des cathares*, str. 21.

18 Raynerius Sacconi, *Suma de catharis*, izd. F. Šanjek, AFP, str. 58: „Et dixit quod habuit hunc errorem ab episcopo et filio maiore ecclesie Bulgariae iam fere elapsis annis LX.” Usp. F. Šanjek, *Dualističko-evangelički pokret, Bogoslovska smotra*, XLVI (1976) 3, str. 298.

koji naziva tajnom [knjigom].”¹ ° Kao vrhovni inkvizitor za Lombardiju, Anselmo Aleksandrijski znade također da ovaj *Secretum de Concorezzo* počinje riječima: „Ja Ivan, vaš brat i sudionik u patnjama.” Anselmo ima još jedan primjerak ove tajne knjige: „Ovo je tajna [knjiga] krivovjeraca iz Concorezza, donešena iz Bugarske, puna za-bluda.”² °

I Rajner Sacconi i Anselmo Aleksandrijski, dominikanci i višegodišnji inkvizitori, svo-ja historijski dokumentirana izlaganja crpu iz arhiva Inkvizicije u Lombardiji. Na teme-lju njihovih opisa događaji u vezi s Nazarijevim putovanjem u Bugarsku i objavom *Iva-novih pitanja* izgledaju ovako:

Oko 1190. godine Nazarije odlazi u Bugarsku odakle se vraća s tajnom knjigom *Ivano-vih pitanja* i kao zaređeni biskup heretika iz Concorezza, koji od Nazarijeva povratka ispovijedaju dualističko vjerovanje *bugarskog reda*. Dominikanac Antoine Dondaine, čijem istraživačkom radu imamo zahvaliti otkriće najzanimljivijih vrela o dualistima u srednjem vijeku, pretpostavlja da je Nazarije umro nakon 1233–1235. godine.²¹ Nje-govo mišljenje zastupa većina medievista i historičara.²² Na zahtjev Inocenta IV. Na-zarijeve su kosti 1254. otkopane i javno spaljene u lombardskom gradiću Gattedo.²³

19 Anselmo Aleksandrijski, *Tractatus de hereticis*, izd. A. Dondaine, *Archivum Fratrum Praedicatorum*, XX (1950), str. 310–312.

20 Anselmo Aleksandrijski, *Tractatus*, izd. A. Dondaine, AFP, XX (1950), str. 319: „*Secretum de Concorezo. 'Ego Iohannes frater vester et particeps in tribulacione etc.' Habeo aliud (exemplar) huius secreti, et ideo hic sufficit etc. 'Hoc est secretum hereticorum de Concorezo portatum de Bulgaria plenum erroribus' et etiam falsis latinis.*”

21 A. Dondaine, *La hiérarchie cathare en Italie*, *Archivum Fratrum Praedicatorum*, XX (1950), str. 291.

22 A. Borst, *Les cathares*, Paris (Payot) 1974, str. 201.

23 E. Bozók, *Le livre secret des cathares*, str. 28, bilj. 14.

[INTERROGATIO IOHANNIS]

[Wien, Österreichische Nationalbibliothek, cod. lat. 1137, fol. 158va–160ra]

In nomine patris et filii et spiritus sancti. Amen.

Interrogatio Iohannis et apostoli et evangeliste in cena secreta regni celorum de ordinatione mundi istius et de principe et de Adam.

„Ego Iohannes particeps in tribulatione et [in] regno” (Apoc. 1, 9) dei ut essem particeps, qui et recumbens in cena supra pectus Ihesu Christi domini nostri dixi: Domine, quis tradet te? (cfr. Jn. 13, 23; 21, 20) Et dominus dixit mihi: Qui intinxerit manum in catino (cfr. Mc. 14, 20; Mt. 26, 23) et introibit in eum Sathanas (cfr. Lc. 22, 3; Jn. 13, 27), ille tradet me (cfr. Mc. 14, 20; Mt. 26, 23).

Et dixi: Domine, antequam Sathanas cecidisset, in qua gloria assistebat apud patrem?

Et dixit: In virtutibus celorum et in trono patris invisibilis et ordinator erat omnium. Et sedebam ego apud patrem meum. Ille erat ordinans virtutes celorum et illos qui secuti sunt patrem. Et descendebat de celis usque ad infernum (cfr. Ps. 106, 26) et ascendebat usque ad tronum dei invisibilis patris et custodiebat illas glorias que erant supra omnes celos.

Et cogitavit volens ponere tronum suum super nubes et esse similis altissimo (cfr. Is. 14, 14). Et cum descendisset in aerem, invenit angelum sedentem super aerem²⁴ et dixit ei: Aperi mihi portas aeris. Et aperuit ei.

Et descendens invenit angelum qui tenebat aquas et dixit ei: Aperi mihi portas aquarum. Et aperuit ei.

Et descendens invenit totam terram coopertam de aquis et ambulans per subtus invenit duos pisces²⁵ iacentes super aquas et erant quasi iuncti substinentes totam terram per preceptum patris invisibilis.

Et descendens desubtus invenit magnas nubes tenentes pelagum maris.

Et descendit subtus et invenit suum infernum, quod est geenna ignis.²⁶ Postea vero non valuit descendere subtus propter flammam ignis qui ardebat.

Tunc reversus est Sathanas retro implens se de malitiis et ascendit ad angelum qui erat super aerem et ad illum qui erat super aquas dicens eis: Omnia sunt mea; si me audieritis, ponam tronum meum super nubes et ero similis altissimo (cfr. Is. 14, 13–14). Et substol[am] aquas supra firmamentum istum et ceteras aquas in loca maria congregabo et postea non erit aqua super faciem omnis terre (cfr. Gen. 1, 9). Regnabo vobiscum in secula seculorum (cfr. Apoc. 11, 15; 22, 5).

24. [I]ste ange[l]us semper... in servi[t]io principis et... e fuit [H]enoc et Moyse et [Is]aya et Io[hannes]. Et isti ... nio ... s que [i]gnis aeris [terre] aquarum a deo [cre]jati sunt ... quod omnes ... os ... nent et supra principibus ... ignis.

25. Verum est quod sunt pisces et non est aliud. Sed significant evangelium et epistolam que substinent ecclesiam sicut illi substinent terram que ecclesia manet in VII columnis, id est septem candelabris (cfr. Prov. 9, 1; Apoc. 1, 20).

26. Vallis Josaphat. Idem sunt scilicet oseph et asco et infernum tartarus et generatio ignis sed secundum diversas linguas nominatur. Non est spiritus nec aliquid vitale sed locus est sicut est Bossina et Lombardia et Tuscia.

[PITANJA IVANOVA]

U ime Oca i Sina i Duha Svetoga. Amen.

Pitanja Ivana, apostola i evanđeliste, na tajnoj večeri kraljevstva nebeskoga o uređenju ovoga svijeta i o gospodaru [ovoga svijeta] i o Adamu.

„Ja Ivan, dionik patnja kako bih također postao sudionik kraljevstva” (Otk. 1,9) Božjega, koji, odmarajući se na grudima Gospodina našega Isusa Krista na zadnjoj večeri, rekoh: Gospodine, tko će te izdati? (usp. Iv. 13, 23; 21, 20). A Gospodin mi odgovori: Tko umoči [sa mnom] ruku u zdjelu (usp. Mk. 14, 20; Mt. 26, 23) i uđe u nj’ Sotona (usp. Lk. 22, 3; Iv. 13, 27), taj će me izdati (usp. Mk. 14, 20; Mt. 26, 23).

I rekoh: Gospodine, prije nego je Sotona pao, u kakvoj je slavi bio kod Oca?

A on odgovori: Među nebeskim silama i na prijestolju Oca nevidljivoga i bio je upravitelj svega. I ja sam sjedio kod Oca svojega. On je bio taj koji je upravljao nebeskim silama i onima koji su sljedili Oca. Silazio je s nebesa sve do pakla (usp. Ps. 106, 26) i uzlazio sve do prijestolja Boga nevidljivoga Oca i nadzirao je nad onim slavama koje su bile nad svim nebesima.

I namislio je postaviti svoje prijestolje iznad oblaka, htijući biti sličan Svevišnjem (usp. Iz. 14, 14). I kad je sišao na oblak, našao je anđela koji je sjedio na oblaku²⁴ i kazao mu: Otvori mi vrata nebeskog svoda. I otvori mu ih.

I silazeći nađe anđela koji je zadržavao vode i reče mu: Otvori mi vrata vodâ. I otvori mu ih.

I silazeći nađe svu zemlju pokrivenu vodama i hodajući po njoj nađe dvije ribe²⁵ prostrte nad vodama, a bile su kao svezane jedna uz drugu držeći cijelu zemlju po zapovijedi Oca nevidljivog.

I silazeći još niže nađe velike oblake koji su držali morske vode.

I siđe [još] niže i nađe svoj pakao, to jest mjesto vatre (gehenna).²⁶ Nakon toga više se nije mogao niže spuštati zbog plamena vatre koja je gorjela.

Tada se Sotona vrati natrag ispunjen zloćom i popne se do anđela koji je bio nad nebeskim svodom i sve do onoga koji je bio nad vodama, rekavši im: Sve je to moje; ako me poslušate, postavit ću svoje prijestolje nad oblacima i bit ću sličan Svevišnjem (usp. Iz. 14, 13–14). I podići ću vode iznad tog svoda i sabrat ću ostale vode u mora, nakon čega više neće biti vodâ nad čitavom zemaljskom površinom (usp. Post. 1, 9). I vladat ću s vama u vijeke vjekova (usp. Otk. 11, 15; 22, 5).

24 Ovaj anđeo... neprekidno u službi vladara i... Henok i Mojsije i Ivan. I ovi... vatre, zraka, zemlje i vodâ bili su zatvoreni od Boga... svi... i nad vladare... vatre.

25 Uistinu su ribe a ne neka druga stvar. Ali one označuju Evanđelje i Poslanicu što podržavaju Crkvu, kao što ove podržavaju zemlju, koja Crkva počiva na sedam stupova tj. na sedam svijećnjaka.

26 Jozafatska dolina. Isto su, naime, oseph i asco i pakao i tartar i rađanje vatre, ali ih se (drugačije) naziva na različitim jezicima. Nije to neki duh ni nešto životno, nego mjesto poput Bosne, Lombardije i Toskane.

Et hoc dixit angelis et ascendebat ad illos celos usque ad tertium celum, subvertens angelos invisibilis patris et dicens singulis eorum:

„Quantum debes domino” tuo? Et primus respondit: „C chados olei.” Et dixit ei: „Accipe cautionem et sede et scribe L.” Et alii dicunt: „Tu vero quantum debes” domino tuo? „Qui ait: C choros tritici. Et ait illi:” Tolle cautionem tuam et sede et „scribe” cito „octuaginta” (cfr. Lc. 16, 5–7). Et ascendebat ad alios celos ita dicens adscenditque usque ad quintum celum seducens angelos invisibilis patris.

Et „exivit vox de trono” patris „dicens” (cfr. Apoc. 19, 5); Quid facis, deiecte, subvertens angelos patris? Factor peccati, cito fac quod cogitasti (cfr. Jn. 13, 27).

Tunc pater precepit angelis suis: Deponite stolas et tronos et coronas ab omnibus angelis audientes eum. Et tulerunt angeli vestimenta et tronos et coronas omnibus angelis audientes eum.

Iterumque ego Iohannes interrogavi dominum dicens: Quando Sathanas cecidit, in quo habitavit? Et respondens dixit mihi: Precepit pater meus et tra[ns]figuravit se propter elationem suam et abstulit lumen glorie sue ei, et facies eius sicut ferrum fuit fervens ab igne^{27a} et tota species faciei eius fuit sicut hominis,^{27b} et habuit VII caudas^{27c} trahentes tertiam partem angelorum dei (cfr. Apoc. 12, 4).

Et eiectus fuit (cfr. Lc. 10, 18; Jn. 12, 31) a trono dei et a villicatione celorum.

Et descendens de celo Sathanas in firmamentum hic nullam requiem poterat facere neque hii qui cum eo erant. Rogavitque patrem dicens: Peccavi, „patientiam habe in me; omnia reddam tibi” (Mt. 18, 26). Pater misertus est eius et dedit ei requiem facere quod vult usque ad diem septimum.

Et tunc sedit super firmamentum precepitque angelo qui erat super aerem et illi qui erat super aquas et elevaverunt duas partes aquarum sursum in aerem et de tertia parte fecerunt maria. Et fuit divisio aquarum per preceptum patris invisibilis. Et precepit iterum angelo qui erat super aquas: Sta super duos pisces. Et elevavit capite suo terram et apparuit arida (cfr. Gen. 1, 9).

Et fuit quando accepit coronam ab angelo qui erat super aerem media fecit tronum suum et medium lumen solis accipiensque coronam ab angelo qui erat super aquas medietatem fecit lumen lune et medietatem lumen diei. Et de lapidibus fecit ignem et de igne fecit omnem militiam et stellas et de illis fecit „angelos spiritus ministros suos” (cfr. Ps. 103, 4; Hebr. 1, 7) secundum formam ordinatoris altissimi fecitque tonitrua et pluvias et grandinem et nivem et misit ministros angelos suos super ea.

27a ... in aliquo malo opere a domino suo et facies eius mutatur in alium colorem.

27b Mutata est facies eius sicut hominis qui amisit lumen quod habebat, et fuit tenebrosus propter malum quod cogitaverat.

27c Septem caude VII peccata sunt vel vitia quibus adhuc seducit homines, scilicet mendacium, adulterium, rapacitas, furtum, blasfemia, invidia, dissensio.

I ovo reče anđelima i uzlažaše prema onim nebesima sve do trećeg neba, navodeći na pobunu anđele nevidljivog Oca i govoreći svakome pojedinoe od njih:

„Koliko si dužan svome gospodaru.” I prvi odgovori: „Sto bata ulja.” I reče mu: „Uzmi zadužnicu, sjedni i napiši pedeset.” I drugomu reče: „A ti, koliko duguješ svome gospodaru?” Ovaj odgovori: „Sto korova pšenice.” I njemu reče: „Uzmi svoju zadužnicu, sjedni i brzo napiši osamdeset” (usp. Lk 16,5–7). I popne se prema drugim nebesima govoreći isto i tako dođe sve do petog neba zavodeći anđele nevidljivog Oca.

I „začu se glas s prijestolja Oca koji je govorio” (usp. Otk. 19, 15): Što to radiš otpadniče, ti koji buniš anđele Očeve? Začetniče grijeha, čini brzo ono što si naumio učiniti (usp. Iv. 13, 27).

Tada Otac naredi svojim anđelima: Skinite haljine i prijestolja i krune svim anđelima koji su ga poslušali. I anđeli skinu odjeću i prijestolja i krune svim anđelima koji su ga poslušali.

I opet sam ja, Ivan, upitao Gospodina govoreći: Kad je Sotona pao, u kojem je mjestu boravio? I on mi odgovori rekavši: Moj je Otac odredio da se zbog svoje drskosti preobrazi i bi mu oduzeta svjetlost slave, a njegovo lice postade kao željezo užareno od vatre^{27a} i izgled njegova lica postade posve sličan [licu] čovječjem,^{27b} a imao je sedam repova^{27c} s kojima je [za sobom] povukao trećinu anđela Božjih (usp. Otk. 12, 4).

I bi zbačen (usp. Lk. 10, 18; Iv. 12, 31; Otk. 12, 9) s prijestolja Božjeg i s uprave nebesima.

I silazeći s nebesa ovamo dolje Sotona nije nikako nalazio mira, kao ni oni koji su bili s njim. I zamoli Oca govoreći: Zgriješio sam, „imaj ustrpljenja sa mnom, sve ću ti vratiti” (Mt. 18, 26). I Otac mu se smilova i dade mu da se smiri kako bi mogao raditi što hoće do sedmoga dana.

I tada sjede na nebeski svod i zapovjedi anđelu koji je bio na nebeskom svodu i onomu koji je bio nad vodama i podignu dvije trećine voda u zrak, a od trećega dijela načine mora. I tako su vode bile razdijeljene prema odredbi Oca nevidljivog. I opet zapovjedi anđelu koji je upravljao vodama: Stani nad dvije ribe. I svojom glavom podigne zemlju i pojavi se kopno (usp. Post. 1, 9).

A kad primi krunu od anđela, koji je bio nad svodom nebeskim, od polovice napravi svoje prijestolje a od druge [polovice] sunčevo svjetlo. I uzevši krunu od anđela, koji je upravljao vodama, od jedne polovice napravi mjesečevo svjetlo, a od druge [polovice] danje svjetlo. I od kamenja napravi vatru, a od vatre čitavu vojsku i zvijezde; od ovih „on anđele svoje čini vjetrovima, a službenike svoje [munjama]” (usp. Heb. 1, 7) prema obličju Svevišnjeg reditelja. A učini i gromove i kiše i gràd i snijeg i posla nad njih anđele, sluge svoje.

27a ... u kakvom lošem djelu od svog gospodara i lice se njegovo mijenja u drugu boju.

27b Njegovo se lice izmijenilo kao u čovjeka koji je izgubio svjetlo što je imao te je postao mračan zbog zla koje je namjestio.

27c Sedam repova jesu sedam grijeha ili poroka pomoću kojih (Sotona) još uvijek zavodi ljude; to su laž, preljub, škrtost, krađa, psovka, zavist, nesloga.

Precepitque terre ut educeret omne vivens, animalia, arbores et [h]erbas et mari precepit ut educeret pisces et aves celorum (cfr. Gen. 1, 11; 1, 20).²⁸

Et cogitavit facere hominem in servitio sibi et tulit limum de terra et fecit hominem similem sibi (cfr. Gen. 2, 7). Et precepit angelo secundi celi introire in corpus luti et tulit de eo et fecit alium corpus in forma mulieris precepitque angelo primi celi introire in illum. Angeli ploraverunt multum videntes super se formam mortalem esse in divisis formis.

Precipiebatque eis carnalia opera facere in corporibus luti, et illi nesciebant facere peccatum. Initiator autem peccati cum sua seductione ita fecit: plantavit paradisum (cfr. Gen. 2, 8; 2, 15)²⁹ et misit homines intus et precepit eis ne comederent ex eo (cfr. Gen. 2, 16–17).

Diabolus intravit in paradisum et plantavit arundinem in medio paradisi et de sputo suo fecit serpentem et precepit ei in arundine manere et sic diabolus ascondebat sapientiam sue fraudis, ut non viderent deceptionem suam. Et introibat ad eos dicens: De omni fructu comedite qui est in paradiso, de fructu iniquitatis ne comedatis (cfr. Gen. 2, 16–17). Postea malignus diabolus intrans in serpentem malum et decepit angelum qui erat in forma mulieris (cfr. 2 Cor. 11, 3) et effudit super caput eius concupiscentiam peccati; et fuit concupiscentia Eve sicut fornax ardens. Statimque diabolus exiens de arundine in forma serpentis³⁰ fecit concupiscentiam suam cum Eva cum cauda serpentis. Ideo non vocantur filii dei sed „filii diaboli” (cfr. Jn. 8, 44; 1 Jn. 3, 10) et filii serpentis voluntates patris facientes diabolicas usque ad seculi finem.

Postea diabolus effudit suam concupiscentiam super caput angeli qui erat in Adam, et ambo inventi sunt in concupiscentia luxurie simul generando filios diaboli et serpentis usque ad consummationem seculi.

Et postea ego Iohannes interrogavi dominum dicens: Quare dicunt homines: 'Adam et Eva e deo sunt formati et in paradiso positi fuerunt custodire mandata eius et ipsi propter transgressionem precepti patris morti traditi sunt'? Et dominus dixit mihi: Audi, Iohannes karissime, insipientes homines sic dicunt quoniam in prevaricatione pater meus lutea corpora fecit, sed de spiritu sancto omnes virtutes celorum fecit; ipsi autem propter transgressiones et propter casum eorum inventi sunt habentes lutea corpora et morti traditi sunt.

28 Volucres et pisces non habent spiritum, nec bestie habent spiritum hominis, sed volucres et pisces ab aquis et aere et bestie a terra et aere recipiunt quod habent.

29 Plantavit paradisum id est ortum fructiferum XX arboribus, scilicet nucibus et malis, punicis et cotanis, et aliis pomis et vite, et circumdedit omnia paradisisimo igne. Et misit intus Adam et Evam. Et adhuc manet ad deceptionem hominum qui credunt ea esse bonum locum sed malus est. Vitis vetita non fuit mors sed diabolus latenter misit saporem suum in vitem ut posset decipere eos; non tamen esset liberatus a morte si non comedisset, sed diabolus fecit hoc totum ut deciperet eos.

30 Serpens non fuit ut serpens sed sicut homo. Fecit enim se sicut pulchrum adolescentem et preceptum diaboli introivit in paradisum per canam et decepit mulierem et fornicatus est cum ea cum cauda. Quod diabolus cum dormiret, cecidit de bava eius; ex illa creatus est ille serpens.

I zapovjedi zemlji da proizvede svako živo biće, životinje, drveće i trave, a moraju zapovjedi da proizvede ribe i ptice nebeske (usp. Post. 1, 11; 1, 20; 1,24).²⁸

I zamisli napraviti čovjeka sebi na službu. I uzme gline i napravi čovjeka (usp. Post. 2, 7) sebi slična. I zapovjedi anđelu drugoga neba da uđe u tijelo od gline; i uzme od njega i napravi drugo tijelo u obliku žene i zapovjedi anđelu prvoga neba da u nj uđe. Anđeli su gorko plakali videći da je na njima smrtni oblik u različitim oblicima (spolovima).

I naredi im da u ovim zemaljskim tjelesima obavljaju tjelesne čine. I oni nisu znali griješiti. Tada je začetnik grijeha sa svojom zavodljivošću ovako postupio: zasadio je raj zemaljski (usp. Post. 2, 8; 2, 15)²⁹ i unutra postavio ljude i zapovjedio im da ne jedu s drveta (usp. Post. 2, 16–17).

Đavao uđe u raj zemaljski i posred raja zemaljskog zasadi trsku i od svoje pljuvačke napravi zmiyu i naredi joj da ostane na trski. I tako je đavao sakrivao mudrost svoje lukavosti da ne bi vidjeli njegovu prijevaru. I približi im se govoreći: Jedite od svakog ploda koji je u raji zemaljskom, ali od ploda zloće da niste jeli (usp. Post. 2, 16–17). Zatim lukavi đavao uđe u opaku zmiyu i prevari anđela koji je bio u liku žene (usp. 2 Kor 11, 3) i izlije na njegovu glavu požudu grijeha; a Evina požuda bi poput goruće peći. I odmah đavao izađe iz trstike u liku zmiye³⁰ i zadovolji svoju požudu s Evom pomoću zmijskog repa. Zbog toga se ljudi ne zovu sinovi Božji, nego sinovi đavlovi (usp. Iv. 8, 44; 1 Iv. 3, 10) i sinovi zmiye, čineći đavolsku volju oca [svojega] sve do svršetka svijeta.

Nakon toga je đavao izlio svoju požudu na glavu anđela koji je bio u Adamu, tako da su oboje osjetili požudu putenosti rađajući sinove đavla i zmiye sve do svršetka svijeta.

A zatim sam ja, Ivan, upitao Gospodina govoreći: Zašto ljudi govore da su Adam i Eva od Boga stvoreni i stavljeni u raj zemaljski da čuvaju njegove zapovijedi, a oni su zbog prijestupa Očeve zapovijedi bili predani smrti? I Gospodin mi reče: Slušaj, predragi Ivane, nerazboriti ljudi govore da je u zloći Otac moj načinio zemljana tjelesa, a da je Duhom Svetim učinio sve nebeske sile, a oni su zbog prijestupa i zbog svog pada spoznali da imaju zemljana tjelesa i da su predani smrti.

28 Ptice ili ribe nemaju duše, kao što ni životinje nemaju ljudske duše, ali ptice i ribe primaju ono što jesu od vode i zraka a životinje od zemlje i zraka.

29 Zasadio je raj, tj. voćnjak sastavljen od dvadeset vrsti stabala (koja su davala slijedeće plodove): orahe, jabuke, šipke, dunje i druge plodove i vinovu lozu, a sve opkoli rajskom vatrom. I stavi u nj Adama i Evu. I još i danas postoji on za obmanu ljudi koji vjeruju da je to mjesto dobro a zapravo je zlo. Zabranjena vinova loza nije bila smrt, nego je đavao potajno stavio svoj dah u vinovu lozu kako bi ih mogao prevariti. Da čovjek i nije jeo, on ipak ne bi izbjegao smrti jer je đavao učinio sve ovo da bi ih prevario.

30 Zmija nije bila zmiya nego čovjek. Pretvorila se u lijepog mladića i preko trstike po đavlovoj odredbi ušla u raj i prevarila ženu i s njom bludničila služeći se svojim repom. Dok je đavao spavao, slina mu je izlazila iz usta; iz te sline stvorena je zmiya.

Et adhuc ego Iohannes interrogavi dominum dicens: Domine, quomodo incipitur homo de spiritu in corpore carnali? Dixitque mihi dominus: De lapsis spiritibus celorum ingrediuntur in corpora feminea lutosa et carnem accipiunt de concupiscentia carnis et nascitur spiritus de spiritu et caro de carne (cfr. Jn. 3, 6) et ita finitur regnum Sathane in hoc mundo.

Et interrogavi dominum dicens: Usque quo regnabit Sathanas in hoc mundo super existentiam hominum? Dixitque mihi dominus: Pater meus permisit illi regnare VII dies qui sunt VII secula.

Et iterum ego Iohannes interrogavi dominum dicens: Quale erit hoc seculum? Et dixit mihi: Ex quo cecidit diabolus de gloria patris et propriam gloriam voluit seditque supra nubes et posuit „ministros suos, ignem urentem” (cfr. Ps. 103, 4; Hebr. 1, 7) et in terra [ad] homines ab Adam usque ad Enoc. Et [Sathanas] misit ministrum suum et assumpsit eum supra firmamentum et ostendit illi deitatem suam et precepit illi dari calamum et atramentum; et sedens scripsit septuaginta VI libros. Et precepit ei eos deferri in terram. Detulit autem Enoc libros et tradidit filiis et docuit eos facere formam sacrificiorum et locum sacrificiorum. Et fecerunt ita et clausurunt regnum celorum ante homines (cfr. Mt. 23, 13). Et dicebat eis: Videte quia ego sum deus et non est alius deus preter me (cfr. Deut. 4, 35; 32, 39).

Ideo misit me pater meus in mundum istum ut manifestem nomen suum hominibus (cfr. Jn. 17, 6; 17, 26) et ut cognoscant eum et malitiosum diabolum. Cum autem cognovisset Sathanas quod descenderem in hunc mundum, misit angelum suum et accepit de tribus arboribus et dedit Moysi prophete ad crucifigendum me que ligna³¹ mihi custodiuntur usque nunc. Et ipse annuntiabat ei deitatem precepitque ei legizare filiis Israel et ita eduxit eos per siccum per medium maris (cfr. Ex. 14, 22).

Quando cogitavit pater meus mittere me in mundum istum, misit ante me angelum suum per spiritum sanctum ut reciperet me qui vocabatur Maria mater mea. Et ego descendens per auditum introivi et exivi.

Et scivit Sathanas princeps huius mundi quod ego veni querere et salvare quod perierat (cfr. Mt. 18, 11; Lc. 19, 10), et misit angelum suum Elyam prophetam baptizantem in aqua (cfr. Jn. 1, 26) qui vocatur Iohannes Baptista. Elyas autem interrogavit principem huius mundi quomodo poterit eum cognoscere. Et ipse dixit ei: „Super quem videritis spiritum” sanctum „descendentem” in specie columbe „et manentem super eum, ipse est qui baptizat in spiritu sancto et igni” (Jn. 1, 33; cfr. Mc. 1, 10). Ideo hoc dicebat Iohanni quia non cognoscebat eum. Sed ille qui misit eum baptizare in aqua, ille dixit ei. Testificatur Iohannes: „Ego baptizo in aqua in penitentiam” (Mt. 3, 11), ille autem baptizat vos in spiritu sancto (cfr. Act. 1, 5; 11, 16) „in remissione peccatorum” (Mc. 1, 4; Lc. 3,3). Ille est qui potest perdere et salvare (cfr. Jac. 4, 12).

31 Etiam fuerunt ligna illa cum quibus divisit mare Moyses. Cum autem venerunt filii Israel ad aquas amaras, quas qui gustabant moriebantur, erat tunc angelus Moysi dicens: Tolle ligna et iunge insimul et planta ea iuxta aquam dicens: ista ligna erunt salus mundi et defensio mundi, remissio peccatorum mundi... erit confessus in illo qui... enim de... Maria virgine. Quod significat fidem sancte trinitatis. Quicumque enim crediderit in fidem sancte trinitatis, salvus erit, sicut homines bibentes postea illam aquam per plantationem illam salvi fuerunt.

I opet sam ja, Ivan, upitao Gospodina govoreći: Gospodine, kako se začinje čovjek po duhu u mesnatom tijelu? A Gospodin mi reče: Od palih nebeskih duhova neki ulaze u zemljana ženska tjelesa i primaju tijelo od požude tijela. I rađa se duh od duha a tijelo od tijela (usp. Iv. 3, 6) i tako se svršava kraljevstvo Sotone na tom svijetu.

I pitao sam Gospodina govoreći: Do kada će Sotona kraljevati na tom svijetu nad životom ljudi? I Gospodin mi reče: Moj Otac mu dopusti da vlada sedam dana, to jest sedam stoljeća.

Nakon toga sam ja, Ivan, upitao Gospodina govoreći: Kakav će biti taj vijek? A on mi reče: Od onog trenutka kada je davao pao iz slave Očeve i zaželio svoju vlastitu slavu, zasjeo je na oblake i postavio je za „sluge svoje goruću vatru” (usp. Ps. 103, 4; Heb 1, 7) i na zemlji ljude od Adama do Henoka. I [Sotona] pošalje svoga slugu i uzdigne ga nad svod nebeski i pokaže mu svoje božanstvo. I zapovjedi da mu se dade pero i tinta; i sjedeći napisa sedamdeset i šest knjiga. I zapovjedi mu da ih odnese na zemlju. A Henok odnese knjige i preda ih sinovima i pouči ih kako će napraviti oblik i mjesto žrtve. I oni tako učine i zatvore „kraljevstvo nebesko pred ljudima” (usp. Mt. 23, 13). I reče im: Vidite sada da sam ja bog i da osim mene nema drugoga boga (usp. Pnz. 4, 35; 32, 29).

Moj me Otac poslao na ovaj svijet da bih očitovao njegovo ime ljudima (usp. Iv. 17, 6; 17, 26) i da ga oni upoznaju, njega i zločestog đavla. Ali kad je Sotona saznao da ću doći na ovaj svijet, pošalje on svog anđela i uzme dijelove triju stabala i dade ih proroku Mojsiju da me se razapne; ova su se stabla³¹ sačuvala za mene sve do danas. I on mu objavi svoje božanstvo i zapovjedi mu da dade zakon sinovima Izraelovim i na taj način Mosije ih prevede po suhu preko mora (Izl. 14,22).

Kad je moj Otac odlučio poslati me na ovaj svijet, pošalje on prije mene jednog od svojih anđela po Duhu Svetom da me primi; taj se anđeo zvao Marija, moja majka. I ja siđoh, udoh i izađoh kroz uho Marijino.

I Sotona, poglavica ovoga svijeta, dozna da sam ja došao potražiti i spasiti one koji su bili izgubljeni (usp. Mt. 18, 11; Lk. 19, 10). I poslao on svog anđela, proroka Iliju, koji je krstio vodom (usp. Iv. 1, 26), a zvao se Ivan Krstitelj. Ilija zapita poglavicu ovoga svijeta [da sazna] kako bi ga mogao prepoznati. A on mu reče: „Na koga vidiš da silazi Duh Sveti” u liku golubice „i ostaje na njemu, to je onaj koji krsti Duhom Svetim i ognjem” (usp. Iv. 1, 33; Mk. 1, 10). On je to rekao Ivanu zato jer ga nije poznavao. Ali onaj koji ga je poslao krstiti vodom, on mu je rekao. Ivan svjedoči: „Ja vas krstim vodom za obraćenje” (Mt. 3, 11), ali on će vas krstiti Duhom Svetim (usp. Dj. 1, 5; 11, 16) „za oprostjenje grijeha” (Mk. 1, 4; Lk. 3,3). To je onaj koji može pogubiti i spasiti (usp. Jak. 4,12).

31 S tim je drvima također Mojsije razdijelio (Crveno) more. Kad su sinovi Izraelovi došli do Gorkih voda, od kojih su umirali svi oni koji su ih kušali, jedan anđeo reče Mojsiju: Uzmi ova drva, stavi ih zajedno i posadi ih kod vode govoreći: Ova stabla bit će na spasenje i obranu svijeta, na otpuštenje grijeha svijeta... onaj koji se u njemu ispovijedi... bit će naima od Djevice Marije. Ovo označuje vjeru u (Pre)sвето Trojstvo. Tkogod bude, naima, vjerovao u vjeru (Pre)svetog Trojstva bit će spašen, kao i oni ljudi koji su pili poslije onu vodu i po onom nasadu su bili spašeni.

Et iterum ego Iohannes interrogavi dominum: Potest homo habere salvationem per baptismum? Sine meo baptisate quo baptizo in remissionem peccatorum, inquam, solum nullus potest habere salvationem dei. Ex quo „ego sum panis vite” descendens de septimo celo (cfr. Jn. 6, 33–35; 6, 51), quod „qui manducat carnem meam et bibit sanguinem” (Jn. 6, 55–57), hii dei filii vocabuntur. Et interrogavi dominum: Quid est caro tua et quid est sanguis tuus?

Et dixit mihi dominus: Antequam cecidisset diabolus cum tota militia angelica patris, angeli patris orantes glorificabantur patrem meum hanc orationem dicentes: „Pater noster qui es in celis.”³² Ita hic cantus ascendebat ante tronum patris, sed angeli ex quo ceciderunt, iam non potuerunt glorificare deum in hac oratione.

Et iterum interrogavi dominum: Quomodo totus mundus recepit baptismum Iohannis (cfr. Jn. 3, 26), tuum autem non omnes accipiunt? Respondit mihi dominus: Ideo quia „opera eorum mala” sunt (cfr. Jn. 3, 19) et non veniunt ad lucem (cfr. Jn. 3, 20). Discipuli Iohanni nubunt et nubentur, discipuli autem mei „non nubunt neque nubentur, sed sunt sicut angeli dei in celo” (Mt. 22, 30; Mc. 12, 25) in regno celorum. Et ego dixi: „Si ita est” peccatum cum mulieribus, „non expedit nubere” (Mt. 19, 10). Et dominus ait: „Non omnes capiunt verbum istum, sed quibus datum est. Sunt enim eunuchi qui de utero matris sic nati sunt et sunt eunuchi qui facti sunt ab hominibus et sunt eunuchi qui se ipsos castraverunt propter regnum celorum” (Mt. 19, 11–12).

Et postea ego interrogavi dominum de die iudicii: „Quod signum” erit „adventus tui” (Mt. 24, 3)? Et respondens dominus ait: Et erit cum consumabitur numerus iustorum secundum numerum coronarum cadentium.

Tunc „solvetur Sathanas de suo carcere” (Apoc. 20, 7) habens iram magnam et faciet bellum cum iustis (cfr. Apoc. 13, 7). Et clamabunt iusti ad dominum deum suum.

Et statim precipiet dominus deus archangelo ut tuba cantet, et exiet vox archangeli de celis usque ad inferiora audietur.

„Et tunc obscurabitur sol”³³ et luna non dabit lumen suum et stelle cadent” (Mt. 24, 29) de celis.

Et solventur IIII venti³⁴ magni a constitutione eorum, et tremet terra et mare montesque colles insimul.

Et tunc revelabitur signum filii (cfr. Mt. 24, 30).

Et plangent omnes tribus terre.

32 Cantabant angeli hanc orationem dicentes. Sed pater noster non ideo dixerunt quod ipsi peccata haberent, sed pater providens nostra delicta futura quia nos dicturi eramus hanc orationem sic placuit ei esse dicendum.

33 Sol, id est princeps et tronum suum; luna, id est lex Moysi; stelle spiritus sui ministri qui amplius non habebunt locum ut p[ossint] regnare, sed Christus filius dei qui est sol septuplum lucens (cfr. Is. 30, 26) regnabit.

34 Quatuor venti reges sunt qui persequuntur ecclesiam que tunc erit et alios bello occident sine misericordia.

I opet sam ja, Ivan, upitao Gospodina: Može li čovjek postići spasenje krštenjem? Bez moga krštenja kojim ja krstim na otpuštenje grijeha, reče on, nitko ne može postići spasenje Božje. Zato „ja sam kruh živi” koji siđoh sa sedmog neba (usp. Iv. 6, 33–35; 6, 51), i oni „koji blaguju moje tijelo i piju moju krv” (Iv. 6, 55–57), zvat će se sinovi Božji. I upitao sam Gospodina: Što je tvoje tijelo i što je tvoja krv?

I Gospodin mi reče: Prije nego li je davao pao s cijelom anđeoskom vojskom Očevom, anđeli Očevi slavili su mog Oca izgovarajući ovu molitvu: 'Oče naš koji jesi na nebesima'.³² Tako se ovo pjevanje uzdizalo pred prijestolje Očevo. Ali otkako su anđeli pali, nisu više mogli slaviti Boga ovom molitvom.

I ponovno sam zapitao Gospodina: Kako to da svi primaju Ivanovo krštenje (usp. Iv. 3, 26), a tvoje ne primaju svi? Gospodin mi odgovori: Zato jer su „njihova djela zla” (Iv. 3, 19) i ne dolaze k svjetlu (usp. Iv. 3, 20). Ivanovi učenici se žene i udavaju. Moji se učenici međutim „ne žene niti se udavaju, nego su kao anđeli Bōžji” (usp. Mt. 22, 30; Mk. 12, 25) u kraljevstvu nebeskom. I ja rekoh: „Ako je tako” grijeh [biti] sa ženama, „tada je bolje ne ženiti se” (Mt. 19, 10). A Gospodin odgovori: „Ne shvaćaju to svi, nego samo oni kojima je dano. Jer ima ljudi koji su od rođenja nesposobni za ženidbu, a ima i takvih koje su ljudi učinili nesposobnima i onih koji se odriču ženidbe radi kraljevstva nebeskog” (Mt. 19, 11–12).

Nadalje sam ispitivao Gospodina glede sudnjega dana: „Kakav će biti znak tvog dolaska” (usp. Mt. 24, 3)? A Gospodin mi odgovori: Bit će to kada se navrší broj pravednih prema broju krana onih [anđela] koji su pali.

Tada „će Sotona biti pušten iz svoje tamnice” (usp. Otk. 20, 7); bit će strašno bijesan i zaratit će protiv pravednih (usp. Otk. 13,7). A pravedni će dozivati Gospodina Boga svojega.

I odmah će Gospodin zapovjediti arkandelu da zatrubi u trubu i glas arkandelov razlijegat će se nebesima i čut će se sve do pakla.

„I tada će sunce³³ pomrčati i mjesec neće davati svoje svjetlosti i zvijezde će padati s neba” (Mt. 24, 29).

I četiri će vjetra³⁴ biti oslobođena svojih određenja i istovremeno će se tresti zemlja, mora, planine i brežuljci (usp. Sir. 16, 19).

I tada će se pojaviti znak Sina [čovječjega] (usp. Mt. 24, 30).

I svi će narodi zemlje proplakati.

32 Anđeli su pjevali i izgovarali ovu molitvu. Ali više nisu molili „Očenaš” zato što bi bili sagriješili, nego se tako svidjelo Ocu koji je, predviđevši naše buduće grijeha, smatrao da tako trebamo moliti.

33 Sunce, tj. vladar i prijestolje njegovo; mjesec, tj. Zakon Mojsijev; zvijezde duha, njegovi sluga koji više nisu imali mjesta gdje bi mogli vladati, ali bit će to Krist Sin Božji, koji je sunce sa sedmerostrukom svjetlošću, koji će kraljevati (usp. Iz. 30, 26).

34 Četiri vjetra su kraljevi što će progoniti Crkvu koja će tada postojati i u ratu će druge bez milosrđa ubijati.

Statimque celum tremet et obscurabitur et sol lucet „usque ad horam nonam” (Lc. 23, 44–45).³⁵

Et tunc manifestabitur filius hominis in gloria sua omnesque sancti et angeli cum eo et sedes ponentur supra nubes sedebitque supra sedem glorie sue (cfr. Mt. 25, 31) cum XII apostolis supra XII sedes sue glorie.

Et libri aperientur (cfr. Apoc. 20, 12) et iudicabunt omnes gentes orbis terre.

Tunc predicabitur fides.

Tunc „mittet filius hominis angelos suos et colligent” (Mt. 13, 41) electos suos „a summis celorum usque ad fines eorum” (Mt. 24, 31). Et adducent eos secum sua in obviam mihi super nubem in aerem (cfr. 1 Thess. 4, 17).

Tunc mittet filius dei demones malos et eiciet eos cum ira et omnes linguas crediderunt in eos: Venite et... qui dicebatis „manducemus et bibamus” (1 Cor. 15, 32) et recipiamus de hiis que hic sunt. Et videamus quale adiutorium habebunt de hiis.

Et confestim [stabunt] omnes gentes ante iudicium timide. Et aperientur duo libri (cfr. Apoc. 20, 12) et manifestabunt omnes gentes cum predicatione eorum, et glorificabunt iustos in sufferentia eorum cum operibus bonis. Gloria et honor inaccessibleibus custodientibus angelicam vitam, et obediens iniquitati iram et furorem et angustiam et indignationem accipient (cfr. Rom 2, 7–10).

Et separabit filius hominis iustos suos de medio peccatorum (cfr. Mt. 13, 49) dicens eis: „Venite, benedicti patris mei,” percipite „paratum vobis regnum a constitutione mundi” (Mt. 25, 34). Et tunc dicet peccatoribus: „Discedite a me, maledicti, in ignem eternum paratum diabolo et angelis eius” (Mt. 25, 41).

Et ceteri videbunt novissimam separationem et convertentur peccatores in infernum (cfr. Ps. 9, 18).

Et per licentiam patris exhibunt de carcere spiritus increduli aliquando.

„Et vocem meam audient et erit unum ovile et unus pastor” (Jn. 10, 16).

Et tunc per licentiam patris exiet de inferiori terre obscuritas tenebrosa et geenna ignis ardebit omnia inferiora terre usque ad aerem firmamenti. Erit ignis affie...

[Dôle, Bibliothèque municipale, ms. 109, fol. 46] [Sicut homo habens triginta annos levaret lapidem et mitteret deorsum, vix per tres annos fundum attingeret, tanta est profunditas lacu et ignis ubi peccatores habitabunt. Et tunc ligabitur Sathanas et omnis militia eius et mittetur in lacum ignis (cfr. Apoc. 20, 2–3; 20, 9).

Et deambulabit filius dei cum electis suis desuper firmamentum.

Et claudet dyabolum ligans eum insolubilibus vinculis fortibus cum peccatoribus. Plorantes et lugentes dicent: Absorbe nos, terra, et operi nos in te [morte] (cfr. Apoc. 6, 16).

35 [Usque ad h]oram nonam, id est usque M annos. Postea vero amittet lumen suum. Post [h]oram nonam sol Christi lucebit in secula seculorum, amen.

I odmah će se potresti nebo i potamniti, a sunce će svijetliti „sve do devete ure” (usp. Lk. 23, 44–45).³⁵

I tada će se Sin čovječji pojaviti u slavi svojoj i svi sveci i anđeli s njim; i postaviti će prijestolja nad oblacima i sjest će na prijestolje slave svoje (usp. Mt. 25, 31) s dvanaest apostola na dvanaest prijestolja slave svoje.

I knjige će se otvoriti (usp. Otk. 20, 12) i bit će suđeni svi narodi zemlje.

Tada će se propovijedati vjera.

Tada „će Sin čovječji poslati anđele svoje i sabrati (Mt. 13,41) izabrane svoje od kraja do kraja nebesa” (usp. Mt. 24, 31; Mk. 13, 27). I povest će ih sa sobom među svoje na oblaku u zrak (usp. 1 Sol. 4, 17).

Tada će Sin čovječji poslati zle duhove i protjerati ih sa srdžbom [kao] i sve jezike koji su u njih povjerovali: Dođite i ... vi koji ste govorili „jedimo i pijmo” (usp. 1 Kor. 15, 32) i uzimajmo za one koji su ovdje. I da vidimo kakvu će pomoć imati od ovih.

I odmah će se svi narodi naći pred sudom ispunjeni strahom. I dvije će se knjige otvoriti (usp. Otk. 20, 12) i otkrit će sve narode u svjetlu njihova propovijedanja i oni će slaviti pravedne zbog njihove strpljivosti i zbog njihovih dobrih djela. Slava i trajna čast bit će dana onima koji su sačuvali anđeoski život, a koji su služili bezakonju primit će srdžbu, bijes, tjeskobu i gnjev (usp. Rim. 2, 7–10).

A Sin će čovječji odijeliti svoje pravedne od grešnika (usp. Mt. 13, 49) govoreći im: „Dođite, blagoslovljeni Oca mojega, primite [u posjed] kraljevstvo [nebesko] koje vam je pripravljeno od postanka svijeta” (Mt. 25, 34). I tada će reći grešnicima: „Odlazite od mene, prokleti, u oganj vječni [što je] pripremljen đavlu i anđelima njegovim” (Mt. 25, 41).

I ostali će vidjeti posljednje razlučivanje i grešnici će biti bačeni u pakao (usp. Ps. 9, 18).

I nevjerni će duhovi izići iz svog zatvora s dopuštenjem Očevim.

I oni će „čuti moj glas i bit će jedno stado i jedan pastir” (Iv. 10, 16).

A tada, s dopuštenjem Očevim, najcrnja tama i oganj pakleni izići će iz dubina zemlje i sažgati sve donje dijelove zemlje do zraka na svodu [nebeskom]. I bit će oganj...

Kao što čovjek koji ima trideset godina podiže kamen i baca ga dolje i tek kroz tri godine dosiže dno, tolika je dubina jezera i vatre gdje stanuju grešnici. I tada će Sotona s čitavom svojom vojskom biti vezan i bačen u ognjeno jezero (usp. Otk. 20, 2–3; 20, 9).

A Sin će se Božji sa svojim izabranima šetati po svodu [nebeskom].

I zatvorit će đavla vezavši ga jakim [i] neuništivim lancima s grešnicima, koji će plačući i jadikujući govoriti: Progutaj nas, zemljo, i zakopaj nas u sebe (usp. Otk. 6, 16).

35 Do devete ure, tj. tisuću godina. Potom će izgubiti svoje svjetlo. Nakon devete ure Kristovo će sunce svijetliti u vijeke vjekova, amen.

„Et tunc fulgebunt iusti sicut sol in regno patris eorum” (Mt. 13, 43). Et educet eos ante sedem patris invisibilis: „Ecce ego et pueri [mei] quos dedit mihi” (Is. 8, 18) deus. „Iuste, mundus te non cognovit, ego autem cognovi te” in veritate „quia tu me misisti” (Jn. 17, 25).

Et tunc respondebit pater filio suo dicens: Fili dilecte mi, „sede a dextris meis donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum” (Ps. 109, 1; cfr. Mt. 22, 44; Mc. 12, 36; Lc. 20, 42–43) qui negaverunt me et dixerunt: ‘Nos dii sumus et preter nos non est alius deus’ (cfr. Deut. 4, 35), qui prophetas tuas occiderunt et iustos tuos persecuti sunt. Et tu persecutus es eos „in tenebras exteriores, ibi erit fletus et stridor dentium” (Mt. 8, 12; 13, 42; 22, 13; Lc. 13, 28).

Et tunc sedebit filius dei a dextris patris sui et precipiet pater angelis suis et ministrabit eis et ponet eos in choros angelorum et induet eos indumentis incorruptibilibus et dabit eis coronas inmarcessibiles (cfr. 1 Pt. 5, 4) et sedes immobiles.

Et deus in medio eorum erit et „non esurient neque sitient amplius neque cadet super illos sol neque ullus estus, et absterget deus omnem lacrimam ab oculis eorum” (Apoc. 7, 16–17).

Et regnabit cum patre sancto suo et regni eius non erit finis in secula seculorum (cfr. Apoc. 11, 15; 22, 5).

Explicit secretum hereticorum de Concorresio portatum de Bulgaria Nazario suo episcopo plenum erroribus].

I „tada će pravedni zasjati poput sunca u kraljevstvu njihova Oca” (Mt. 13, 43). I izvest će ih pred prijestolje nevidljivog Oca: „Evo, ja i djeca [moja] koju mi dade” (Iz. 8, 18) Bog. „[Oče] pravedni, svijet te nije upoznao, a ja sam te upoznao u istini jer si me ti poslao” (usp. Iv. 17, 25).

I tada će Otac odgovoriti svome Sinu riječima: Sine moj ljubljani, „sjedi mi zdesna dok ne položim tvoje neprijatelje za podnožje tvojim nogama” (Ps. 109, 1; usp. Mt. 22, 44; Mk. 12, 36; Lk. 20, 42–43), one koji su me zanijekali i govorili: Mi smo bogovi i osim nas nema drugoga boga (usp. Pnz. 4, 35), koji su ubijali tvoje proroke i progonili tvoje pravednike. A ti si ih protjerao „u krajnju tamu, gdje će biti plač i škrgut zubâ” (Mt. 8, 12; 13, 42; 22, 13; Lk. 13, 28).

I tada će sjesti Sin čovječji zdesna Ocu i Otac će zapovjediti svojim anđelima i služiti će im i staviti će ih u korove anđeoske i odjenut će ih odjećom neuništivom i dat će im neuvele krune (usp. 1 Pt. 5, 4) i stalna prijestolja.

I Bog će biti posred njih i „više neće ni ogladnjati ni ožednjati; više ih nigda neće moriti ni sunce ni ikakva žega, i Bog će otrti svaku suzu s njihovih očiju” (Otk. 7, 16–17).

I kraljevat će sa svojim Ocem i njegovo kraljevstvo neće imati kraja u vijekove vjekova (usp. Otk. 11, 15; 22, 5).

Završava tajna krivovjeraca iz Concorezza, puna zabluda, koju je iz Bugarske donio njihov biskup Nazarije].

Dodatak:

POČETIE SVIETA³⁶

[Plovdiv, Narodna biblioteka, rkp. 116 (54),
1. 90–97; izd. Jordan Ivanov, Bogomilski knigi
i legendi, Sofia 1925, str. 322–323.]

Zašto G[ospod]ь B[og]ь satvori sai sviety? U tai vreme bieše 1 angelь u Boga naizabrani, koi bi nazvanь Satanailь. Onь poče misliti kako bio večo ot G[ospod]a B[og]a, i, toi misleći, sede na priestolь g[ospod]ь juь. I dođe k nemu Mikailь arhandelь, andelь g[ospod]ь juь verni i reče mu: ustani, pogani, nie ti tui sideti! I udri ga nogomь i onь pade podь zemlu i svi andeli koi verovahu nega, padoše s neba, edni podь zemlu, a drugi na zemlu, a tretii ostaše pod nebomь na eru: kako se gde koi pomenovaše G[ospod]a našego, tako i onde ostavaše. I svi se satvoriše diavli, koi mišlahu onu zlu misalь i koi služahu Lučipetra, i zato jestь u oholasti prvi griehь.

I uzmisli G[ospod]ь B[og]ь kako bi mislio 1 gradь kada voisku izgubio, tako i G[ospod]ь mislaše kako bi opeta napunio oni korь angela da bude na puno. I samisli i satvori čl[o]veka na spasenie negovo, da se ot celova ludi plode ot človeka i reče o čemđe na prvo B[og]ь satvori čl[o]veku o čemđe živeti, paki satvori na priliku čudesa velika satvori G[ospod]ь B[og]ь. Va ponedelnik satvori svetlost svetu, nareče svetlo slunce; va tornik, satvori vase plode ot zemle, što estь voća i vase plode; va sredu satvori vase zveri i skote i ostale živini koe su na svetu; va četvrtak satvori sve ptice u jaeru i ribe u moru; va petak satvori človeka, a u subotu u нь duhь udь e, satvori ga na priliku svoju Adama, koi bi prvi človek. I kada tai satvori u 6 dni, i 7 danь u nedelu satvori pokoi sebie, tere počinu. I tai danь G[ospod]ь postavi nedelju, i reče da se u nu niedno delo ne dela. Za toi namь estь potrebno vele zlo žiti, ere ne počitovasmo svetu nedelu. I tai danь, koi satvori G[ospod]ь Adama, Adamь ne može ni edanь danь bez druga živeti i poče govoriti: G[ospod]i, dai mi druga. G[ospod]ь reče: Adame, lezi na zemli! Onь leže i usnu. Ize mu G[ospod]ь ot rebarь Evgu, ženu

36 Tekst Početiye svieta, u stručnoj literaturi poznat kao bosanska legenda o stvaranju svijeta (Enciklopedija Jugoslavije, sv. I, Zagreb 1955, str. 138), nema strogo dualističkih karakteristika, iako se u historiografiji ponekad uzima kao takav. Usp. J. Ivanov, Bogomilski knigi i legendi, Sofia 1925, str. 321–326; M. Dando, Satanael dans la littérature slave, Cahiers d'études cathares, XXXI (1980) 86, str. 13. — Smatram ugodnom dužnošću zahvaliti dru Biserki Grabar, našem uglednom slavisti, na transliteraciji ovog zanimljivog teksta.

Adamovu, es levu stranu Adamovu edno rebro iz rebarъ Adamoviehъ , i reče emu: oto ti drugъ , Adame.

Tui G[ospod]ъ B[og]ъ ukaza nimъ stanъ u raji i tu ihъ nastani i da imъ ove tvorenje u ruke Adamu na službu negovu. I reče nimъ : pazite da vasъ djavolъ ne prevari! I preda imъ voće posvećeno, koę se zvaše razumno drevo, i reče imъ : da ne pohitate u toi voće, ere kako budete esti toi voće, budete sagrešiti; zatoi se čuvaite, ere kade G[ospod]ъ rai nasadi s angelí svoimi, svalsí (?) svoje drevo i voće sadaše, ot svakoga G[ospod]ъ va usta uzimaše i tomui satvori razumno drevo.

I Satanailъ ima zlobu na Adama i na Evgu i vasadi lozu i pohotъ drevnu da prelasti Adama. I taky staše Adamъ i Evga va rai, i dođe djavolъ i satvori se zmiomъ . A tadaí bieše zmija u raji i hođaše na rapu kako i človekъ na nogu i zvaše se krasna devica, tere se satvori devičnomъ zmiomъ i glavomъ devičnomъ , i dođe napastovati Evgu, govoreći: zašto vi nećete esti onogai voća? Otvovori Evga i reče: nie nam ga rekao B[og]ъ esti. I reče onъ : kada bi ste eli ovoi voće, sve biste znali, što B[og]ъ zna i tako e. Evga uveri djavlu i ustiže 2 jabučice i založi ona edinomъ , a drugomъ Adama založi. Ona proždrie, Adam že založivъ spomenu g[ospod]ъ juъ i stisnu jabučicu u grlu. U tai se časъ ugledaše grešnici i nazi. I dođe k nimъ G[ospod]ъ B[og]ъ , izagna ihъ iz raja i tu i zmiju prokle da veće ne hodi na repu i da e puna jada.

I satvori G[ospod]ъ ista človeka plutъ ego ot zemle, kosti ot mramora, umъ ot brzine angelske.

RESUME

L'Interrogatio Iohannis ou la Cene secrete etait „ce catechisme complet et precis [des Bogomiles] qui expose a souhait leur cosmogonie dualiste” (E. Turdeanu, Les apocryphes slaves et roumains, Atti dell'VIII Congresso di Studi Bizantini, II/1953, p. 49). De cet apocryphe d'origine bulgare les cathares lombards tiraient leur cosmogonie dualiste. Une sorte de l'Apocalypse cathare.

L'Interrogatio Iohannis est en effet une somme des mythes et des croyances dualistes. L'edition critique d'Edina Bozoky (Le livre secret des Cathares, Paris 1980, pp. 32-37) resume l'ouvrage en quatre groupes thematiques: 1° Cosmogonie (Dieu et le monde celeste, Le monde visible avant la chute de Satan, La chute de Satan, L'organisation du monde visible), 2° Anthropologie (La creation de l'homme, Le peche, Le regne de Satan), 3° Soteriologie (Le Sauveur, Les moyens du salut), 4° Eschatologie (La fin du monde, Le jugement dernier).

Conserve par l'Inquisition, l'apocryphe cathare Interrogatio Iohannis nous est parvenu en deux versions dont la redaction de Vienne (Bibliotheque Nationale d'Autriche, cod. lat. 1137, ff. 158v-160) semble etre legerement anterieure a celle de Carcassonne (Dole, Bibliotheque Municipale, ms. 109, ff. 44-46; Paris, Bibliotheque Nationale, coll. Doat, t. XXXVI, ff. 26v-35; ed. J. Benoist, Histoire des Albigeois et des Vaudois ou Barbets, t. I, Paris 1691, pp. 283-296).

Le livre secret des cathares occidentaux porte un temoignage sur l'existence des rapports entre les bogomiles bulgares (et les chretiens bosniaques?) et les heretiques lombards. En effet, vers la fin du XIIe siecle, les dualistes italiens se reclamaient partisans des ordres de Bulgarie, de Dragovitsa ou de Slavonie.

Faute de preuves historiques, une affirmation de l'usage de l'Interrogatio Iohannis chez les heretiques bosniaques nous parait hors de propos. De meme, la legende bosniaque de la creation du monde 'Početie svieta' (Le commencement du monde). Ce texte du XVIIe siecle s'inspire plutot de la 'Panoplie dogmatique' d'Euthyme Zigabene.